

Κ. Κοσμάτος, Κοινωνικός αποκλεισμός - Ρυθμίσεις, προβλέψεις και πρακτικές στο χώρο των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην Ελλάδα (1)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΣΜΑΤΟΥ, Δ.Ν., Δικηγόρου

Η έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού» αποτελεί, από το 1989, βασικό όρο στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Το έτος αυτό αποτέλεσε για πρώτη φορά έναρξη συστηματικής ενασχόλησης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τα θέματα του «κοινωνικού αποκλεισμού» (μέσω της απόφασης του Συμβουλίου και Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων, όπου υιοθετήσαν τον Κοινωνικό Χάρτη). Έκτοτε μέχρι και σήμερα παρατηρούμε την καθιέρωση της παραπάνω έννοιας μόνο ως όρου στα κοινοτικά κείμενα, αλλά και - κυρίως - ως κατηγορία προγραμμάτων που ενισχύονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Αν και η έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού» δεν έχει αποκρυσταλλωθεί ούτε προσδιοριστεί επαρκώς, ωστόσο έχουν αναδειχθεί τα κοινά χαρακτηριστικά των καταστάσεων αποκλεισμού. Έτσι υπογραμμίζονται ως τέτοια «η έλλειψη δυνατότητας άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων του ατόμου χωρίς βοήθεια, κακή εικόνα των ατόμων αυτών για τον εαυτό τους και την ικανότητά τους να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, ο κίνδυνος μονιμοποίησης των αναγι ενίσχυσης τους, ο στιγματισμός αυτών και των συνοικιών των αστικών περιοχών όπου κατοικούν»² αλλά και «η ισχνή σχέση των ατόμων αυτών με τους κύριους κοινωνικούς μηχανισμούς που παράγουν ή διανέμουν πόρους όπως είναι η αγορά εργασίας, η οικογένεια, ή άλλα διαπροσωπικά δίκτυα ή το κράτος».³

Κοινός τόπος της έννοιας του «κοινωνικού αποκλεισμού» αποτελεί το χαρακτηριστικό της αποστέρησης και μάλιστα του πολυδιάστατου χαρακτήρα της δηλαδή η αποστέρηση σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής όπως είναι η πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στη στέγαση, στις συλλογικές υπηρεσίες και στην ιατρική περίθαλψη (Επιτροπή 1992).

Η Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης για Επαρκείς Πόρους και Κοινωνική Βοήθεια το 1992 ζητά από τα κράτη μέλη «να αναγνωρίσουν το βασικό δικαίωμα του ατόμου σε κοινωνικούς πόρους και κοινωνικές παροχές για να ζει με τρόπο σύμφωνο με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, σαν μέρος μιας περιεκτικής συνεπούς εκστρατείας καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, και να προσαρμόζουν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας ανάλογα».

Έχοντας ως αφετηρία τη δεκαετία του 1980, όπου τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης είναι σαφώς αισθητά στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και το έντονο ρεύμα οικονομικών και πολιτικών προσφύγων στη δυτική Ευρώπη, η -υπάρχουσα άλλωστε- περιθωριοποίηση ομάδων του πληθυσμού γίνεται εντονότερα παίρνοντας τεράστιες διαστάσεις. Υπό το πρίσμα αυτό σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν μέχρι σήμερα στην Ελλάδα -μέσω κυρίως ευρωπαϊκών πόρων- αρκετές πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση του «κοινωνικού αποκλεισμού»⁴ εντοπίζοντας αρχικά τις ομάδες που πλήττονται ιδιαίτερα όπως είναι οι μετανάστες (παλινοστούντες και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό), άτομα με ειδικές ανάγκες (με σωματική ή πνευματική μειονεξία), τοξικομανείς, αποφυλακισμένοι, σιγγάνοι και πολιτικοί πρόσφυγες.

Η παρούσα εργασία θα περιοριστεί στην αρχική μελέτη μιας από τις παραπάνω κατηγορίες, αυτή των ατόμων με ειδικές ανάγκες (και συγκεκριμένα από παραπάνω ομάδα τα άτομα με σωματική μειονεξία),⁵ προβαίνοντας ωστόσο σε παρατηρήσεις και διαπιστώσεις που αφορούν σε όλες τις υπόλοιπες ομάδες που πλήττονται από «κοινωνικό αποκλεισμό», καθώς η μεθοδολογία αντιμετώπισης των ομάδων αυτών παρουσιάζει μία σχετική ομοιομορφία.⁶

Στο χώρο λοιπόν των ατόμων με ειδικές ανάγκες (με σωματική μειονεξία) η τελευταία εικοσαετία έχει να μας επιδείξει σε ευρωπαϊκό επίπεδο μία συνεχή ενασχόληση σε «οιονεί» νομοθετικό επίπεδο με την κατηγορία αυτή. Επανελημμένες Οδηγίες και Ψηφίσματα από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν εκδοθεί με αντικείμενο τη σύσταση και θέσπιση μέτρων από τις εθνικές κυβερνήσεις για τη δίκαιη μεταχείριση, την κοινωνική ενσωμάτωση και επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.⁷

Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς ένα μεγάλο πλέγμα νομικών κανόνων και ρυθμίσεων αφορά στην προστασία της ειδικής κατηγορίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες (με σωματική ή πνευματική μειονεξία) στον ευρωπαϊκό χώρο. Αντίστοιχες είναι και οι νομοθετικές ρυθμίσεις και προβλέψεις στη χώρα μας, αυξημένη μάλιστα τυπική ισχύ.

Έτσι στο θεμελιώδες νομοθέτημα της χώρας μας, στο Σύνταγμα, γίνεται ειδική μνεία για την υποχρέωση της Πολιτείας να «... μεριμνά για την υγεία των πολιτών ... και να λαμβάνει μέτρα για την προστασία...της αναπηρίας...», αλλά και «...της ειδικής φροντίδας που δικαιούνται πάσχοντες από σωματική ή πνευματική νόσο ...».⁸ Αντίστοιχη πρόβλεψη υφίσταται για το δικαίωμα στην εργασία και στη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών.⁹

Παράλληλα η υπογραφή από τη χώρα μας Διεθνών Συνθηκών και Συμβάσεων, τις οποίες στη συνέχεια κύρωσε με νόμο,¹⁰ δίνουν τις γενικές κατευθύνσεις αρχές και οδηγίες για την εξασφάλιση μέτρων επαγγελματικής αποκατάστασης σε όλα τα άτομα με ειδικές ανάγκες (με σωματική ή πνευματική μειονεξία).¹¹

Πέρα όμως από τις παραπάνω θετικές ομολογουμένως προβλέψεις, ποια είναι η πραγματική και καθημερινή αντιμετώπιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες; την απάντηση του ερωτήματος αυτού είναι ενδεικτικά τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας του 1992,¹² που αφορούν στο θέμα της προσπελασιμότητας των ατόμων με ειδικές ανάγκες στον αθηναϊκό χώρο, όπου διαπιστώνονται τα εξής:

1. Η προσπελασιμότητα σε Υπουργεία χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό 30%.
2. Η προσπελασιμότητα σε Νοσοκομεία χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό 20,3%.
3. Η προσπελασιμότητα σε κτίρια της ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό από 90% έως 100%.
4. Η προσπελασιμότητα σε κέντρα ψυχαγωγίας και πολιτιστικά κέντρα χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό από 27% (κινηματογράφοι) έως 5% (θέατρα).
5. Η προσπελασιμότητα σε μουσεία χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό 50%.
6. Η προσπελασιμότητα σε Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (ΗΣΑΠ) χαρακτηρίζεται ως κακή/πολύ κακή σε ποσοστό 84%.

7. Η προσπελασιμότητα σε Κοινόχρηστες Εγκαταστάσεις (κοινόχρηστες τουαλέτες, διαμορφωμένοι χώροι στάσης, παγκάκια) είναι μηδενική καθώς λείπει παντελώς από τον ελλαδικό χώρο.¹³

Αντίστοιχα ζητήματα γεννώνται και στο χώρο της εκπαίδευσης,¹⁴ αλλά και της επαγγελματικής κατάρτισης και αποκατάστασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες.¹⁵

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση των ατόμων που φοιτούν σε Ειδικές Εκπαιδευτικές Μονάδες (σχολεία Ειδικής Αγωγής), τούτα -χωρίς να διαθέτουν οργανωμένα οικοτροφεία- βρίσκονται αποκλειστικά στα μεγάλα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα να είναι αδύνατο παρακολούθησή τους από άτομα που προέρχονται από την υπόλοιπη χώρα. Παράλληλα η απουσία εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής (η οποία προέρχεται από την ανυπαρξία ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με αντικείμενο την κατάρτιση ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού), η ανεπαρκής στελέχωση των ειδικών σχολείων από ειδικό και κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό, η ουσιαστική έλλειψη πρόσβασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην ανώτατη εκπαίδευση μόνο λόγω της μη προσπελασιμότητάς τους στο χώρο, αλλά και λόγω της ουσιαστικής απουσίας ειδικού προσωπικού, ειδικών χειριδίων κ.λπ.), εντείνει πρόβλημα και αναδεικνύει για άλλη μία φορά τον πρόχειρο σχεδιασμό σε ότι αφορά στα μέτρα που λαμβάνονται για την άρση των φραγμών στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Αντίστοιχη εικόνα παρατηρείται και στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και αποκατάστασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες «ιδρυματική» εκπαίδευση, η ευκαιριακή κατάρτιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες μέσω ευρωπαϊκών κονδυλίων σε «παραδοσιακές εργασίες» και η ανυπαρξία υποστηρικτικής υποδομής σε χώρους εργασίας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και για την καθοδήγηση των εργοδοτών, όχι μόνο δεν διευκολύνει την ένταξη στην αγορά εργασίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες αλλά καταδεικνύει έτσι και την απουσία ουσιαστικής βούλησης για την επαγγελματική αποκατάσταση των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης στην απόκτηση και στη διατήρηση της εργασίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Περαιτέρω οδηγεί αμφίδρομη σε συνθήκες υποβάθμισης και φτώχειας.¹⁶

Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς, η σχέση μεταξύ του προβλεπομένου και ισχύοντος, για μία ακόμη φορά, απέχει αρκετά και στο χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ο πρόχειρος και ευκαιριακός σχεδιασμός και η έλλειψη βούλησης για ουσιαστικές αλλαγές αποτελούν σίγουρα την αφετηρία του προβλήματος. Περαιτέρω η αποκλειστική ουσιαστικά ενασχόληση με το χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες μέσω «πilotικών» ή «ερευνητικών» προγραμμάτων, δράσεων και πρωτοβουλιών περιορισμένης χρονικής διάρκειας (τα οποία λειτουργούν παράλληλα -και ενδεχομένως πρώτιστα- ως μοχλοί συγκράτησης της ανεργίας νέων επιστημόνων), αποτελούν αποσπασματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Πέρα όμως από τη διαπίστωση αυτή, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ισότητα στις ευκαιρίες, η ακώλυτη άσκηση όλων των κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες αποτελεί αποκλειστικά αντικείμενο νομοθετικής πρόβλεψης και ρύθμισης; Η διαφορετικά, η ενεργοποίηση και η υλοποίηση νομοθετικής ρύθμισης είναι αποκλειστικά έργο της αρμόδιας αρχής;

Σίγουρα σε ένα κράτος δικαίου με χαρακτηριστικά πρόνοιας,¹⁷ ο καθένας αντιλαμβάνεται ως αυτονόητο τον πρωταρχικό ρόλο της Πολιτείας στη λήψη κατάλληλων και αναγκαίων μέτρων για την προστασία των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων¹⁸ και τη διασφάλιση αξιοπρεπών όρων για τη διαβίωσή τους την ποιότητα ζωής τους. Αναγκαίο ωστόσο και πρωταρχικό πρέπει να είναι το μέλημα για τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την αφομοίωση και τα υπόλοιπα μέλη της Κοινότητας των αρχών και της φιλοσοφίας των μέτρων που λαμβάνονται. Στις γραμμές που ακολουθούν θα προσπαθήσουμε εντοπίσουμε το ρόλο και τη στάση των υπολοίπων κοινωνιών στο θέμα, ως αποτέλεσμα των διαδικασιών, των δράσεων, των πρωτοβουλιών, των προγραμμάτων και των μέτρων που λαμβάνονται για την «ειδική» αυτή ομάδα του πληθυσμού.

Ιστορικά μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι η στάση αυτή της Κοινότητας απέναντι στο διαφορετικό, στο ξένο, στο μη «φυσιολογικό», στο «ανώμαλο», «αποκλίνων» είναι αμυντική, αρνητική έως και εχθρική. Η Κοινότητα σκιαγραφώντας κάθε εποχή τον «μέσο κοινωνικό τύπο» τείνει να διαχωριστεί και περιθωριοποιήσει όποια κατάσταση τον διαφοροποιεί.¹⁹ Δημιουργώντας το φόβο, όπως κάλλιστα ενισχύεται στις μέρες μας από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης,²⁰ δείχνει να εξασφαλίζει την κατοχύρωση των υπολοίπων, αλλά αυξάνει την αλληλεγγύη της κοινωνικής ομάδας απέναντι στο «άλλο». ²¹ Η συντήρηση των στερεοτύπων του «ανιάτου και αντιπαραγωγικού ανάπηρου» ή «του στυγερού δολοφόνου» ή «του αδίστακτου τοξικομανή» ή «του επικίνδυνου ψυχοσθενή» έχει πολλαπλό περιεχόμενο και αποτέλεσμα: κατασκευάζει στο κοινωνικό σύνολο παραστάσεις προσώπων που ισοδυναμούν πάντοτε με στερεότυπο, πειθόντας παράλληλα ότι η θέση που τους αρμόζει βρίσκεται πάντοτε εκτός των κόλπων της (σε άσυλα, σε ιδρύματα, σε φυλακές κ.λπ.). Παράλληλα μέσα από αυτή τη διαδικασία, το πρόσωπο της ομάδας με το στερεότυπο βιώνει το ρόλο που του δόθηκε, της απομόνωσης, δηλαδή, και της περιθωρία αντίδρασης.²³ Αντίστοιχες αντιλήψεις και πρακτικές ακολουθούνται άλλωστε και στο χώρο της οικογένειας: η απουσία σωματικής και πνευματικής υγείας ενός μέλους της οικογένειας ή η εμπλοκή του με την ποινική δικαιοσύνη ισοδυναμεί με αποτυχία για την οικογένεια, η οποία άλλοτε κρύβει αυτή μειονεκτική συμβίωση και άλλοτε την αρνείται, ολοκληρώνοντας έτσι τη διαδικασία της απομόνωσης και του περιθωρίου.²⁴

Στο χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες υφίσταται μία σοβαρή διάκριση, η οποία μάλλον εσκεμμένα -κατά τα παραπάνω- δεν έχει προσεχθεί. Όσο παρατηρεί από το 1980 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, διακρίνεται η «αναπηρία ή η ανικανότητα» (disability) ως ατομικό χαρακτηριστικό και τα λειτουργικά προβλήματα που απορρέουν από αυτήν και το «μειονέκτημα» (handicap) που θεωρείται κοινωνική επίπτωση της αναπηρίας και των λειτουργικών προβλημάτων.

Η παραπάνω διάκριση αποτελεί άλλωστε και ουσιαστική αφετηρία των Κανονισμών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τους Ανθρώπους με Αναπηρίες ΟΗΕ στα 1994.²⁵ Σύμφωνα με το κείμενο αυτό οριοθετούνται ως εξής οι παραπάνω έννοιες:

α) ο όρος «ανικανότητα» (disability) καλύπτει ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών λειτουργικών περιορισμών που μπορούν να εμφανιστούν σε οποιονδήποτε κάτοικο της γης. Οι άνθρωποι μπορεί να έχουν αναπηρίες από σωματικό, διανοητικό ή αισθητηριακό περιορισμό (impairment), από ιατρικές συνθήκες ή από ψυχική νόσο. Τέτοιες ανεπάρκειες, συνθήκες ή ασθένειες μπορεί να είναι μόνιμες ή προσωρινές[^]

β) ο όρος «μειονέκτημα» (handicap) σημαίνει την απώλεια ή τον περιορισμό των ευκαιριών να συμμετέχουν στη ζωή της κοινότητας ισότιμα με τους άλλους ανθρώπους. Περιγράφει τη συνάντηση του ανθρώπου με ειδικές ανάγκες και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αυτό ζει. Υπογραμμίζει έτσι τις ανεπάρκειες του φυσικού περιβάλλοντος και πολλών οργανωμένων δραστηριοτήτων -όπως είναι οι πληροφορίες, η επικοινωνία, η εκπαίδευση κ.λπ.- που εμποδίζουν τους ανθρώπους με ειδικές ανάγκες να συμμετέχουν ισότιμα στη ζωή της κοινωνίας.

Η θέση αυτή έχει ως αφετηρία ότι μία φυσική μειονεξία (όρασης, ακοής, κίνησης, πνευματική) δεν αποτελεί αναπηρία, στο μέτρο που δεν εμποδίζει το άτομο από την αυτοολοκλήρωσή του.²⁶ Άλλωστε στον καθένα είναι δυνατό το πέρασμα από μία κατάσταση αυτοφροντίδας σε μία κατάσταση φυσικής εξάρτησης ιδίως στις τεχνολογικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, όπου ο κίνδυνος ενός τροχαίου ή εργατικού ατυχήματος δεν βρίσκεται στο πεδίο της φαντασίας.²⁷ Επίπεδο αυτό οι συνθήκες του περιβάλλοντος (τεχνητού και -κυρίως- κοινωνικού) είναι καθοριστικές για τον περιορισμό της φυσικής εξάρτησης ή αντίθετα την επιδείνωσή της.²⁸

Η καταπολέμηση του «κοινωνικού αποκλεισμού» προϋποθέτει σίγουρα θεσμικά μέσα. Ωστόσο η ύπαρξη νομοθετικού οπλοστασίου για τη διασφάλιση ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι διαδικασία αμφίδρομη. Η θέσπιση και η ενεργοποίηση νομοθετημάτων έχει ουσιαστικό περιεχόμενο μόνο αν η παραγωγή τους οφείλεται σε κοινωνικό αίτημα. Διαφορετικά είναι δυνατόν να παραμείνει γράμμα κενό. Και τα παραδείγματα στην κατεύθυνση αυτή είναι πολλαπλά στην ελληνική πραγματικότητα. Ο αυτονόητος σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ένα κράτος δικαίου δεν επιτυγχάνεται με την προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας σε ευρωπαϊκές συστάσεις, αλλά με την αναγνώριση και τη διεκδίκησή του από όλες τις κοινωνικές ομάδες. Τούτο σημαίνει ότι ουσιαστική προτεραιότητα αποτελεί η καταπολέμηση των προκαταλήψεων, των στερεοτύπων και του στιγματισμού και η παγίωση του δικαιώματος στη διαφορά.²⁹ Η αναγνώριση του δικαιώματος στο διαφορετικό συμπληρώνει και ολοκληρώνει την έννοια της ισότητας. Ωστόσο η διεκδίκηση της ισότητας όλων των πολιτών στις ευκαιρίες,³⁰ στην πρόσβαση των αγαθών και στη συμμετοχή συνεπάγεται ρηξίκες³¹ εσωτερικές και εξωτερικές, στις οποίες η ελληνική κοινωνία μάλλον δεν είναι σε θέση ακόμη να απαντήσει.³²

Υποσημειώσεις

1. Επεξεργασμένη μορφή εισήγησης στην ημερίδα που οργάνωσε η ΝΕΛΕ Ημαθίας με θέμα «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες» στις 25.2.2000 στη Βέροια, στην οποία ο γράφων κλήθηκε ως εκπρόσωπος της Κοινωνικής Οργάνωσης Υποστήριξης Ν. «Άρσις».
2. Βλ. σχετικά Επιτροπή 1992, σελ. 10.
3. Βλ. σχετικά την Ελληνική Έκθεση για το Κοινωνικό Παρατηρητήριο Κοινωνικού Αποκλεισμού, 1990.
4. Πρβλ. Χ. Νόβα - Καλτσούνη: Υψηκότητα, ανθρώπινα δικαιώματα και μειονότητες. Επαναπροσδιορισμός του κοινωνικού ελέγχου στη νέα Ευρώπη, Χρονικό Εργαστηρίου Εγκληματολογικών επιστημών ΔΠΘ, τ. 7, 1993, σελ. 133 επ. και τις εκεί αναφορές.
5. Σύμφωνα με το άρθρο 32 Ν 1566/1985 ως άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται όσοι «...πάσχουν από ειδικές ανεπάρκειες ή δυσλειτουργίες οφειλόμενες σε φυσικούς, διανοητικούς ή κοινωνικούς παράγοντες σε τέτοιο βαθμό που είναι πολύ δύσκολο γι' αυτούς να συμμετάσχουν στη γενική και επαγγελματική κατάρτιση, να εξεύρουν εργασία ή να έχουν πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία». Πρβλ. και τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων Ατόμων, η οποία προκηρύχθηκε με την απόφαση 3447/9.12.1975 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, στο άρθρο 1 της οποίας ορίζεται ότι: «ο όρος «ανάπηρο άτομο» σημαίνει κάθε άτομο ανάικο να επιβεβαιώσει από μόνο του, ολικά ή μερικά, τις αναγκαιότητες για μία κανονική ατομική και κοινωνική ζωή, εξαιρουμένων σωματικών ή πνευματικών δυνατοτήτων που έχει εκ γενετής ή όχι».
6. Βλ. σχετικά την Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στο Η. Κατούλη (επιμ.) : Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, τ. Α' και Β', έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996 με αναλυτική επεξεργασία και αναφορές στις παραπάνω ειδικές κατηγορίες πληθυσμού.
7. Βλ. σχετικά τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων Ατόμων που προκηρύχθηκε με την απόφαση 3447/9.12.1975 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης της 21.12.1981 για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, τη Σύσταση Συμβουλίου της 24.7.1986 για την απασχόληση, το άρθρο 26 του Κοινοτικού Χάρτη Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, την Οδηγία Συμβουλίου για τις προδιαγραφές και τη βελτίωση της κινητικότητας και ασφαλούς μεταφοράς των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Πρβλ. και τη Διακήρυξη Δικαιωμάτων των Πνευματικά Καθυστερημένων Ατόμων που προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών της 20ής Δεκεμβρίου 1975 (απόφαση 2856).
8. Πρβλ. το άρθρο 21 παρ. 2 και 3 του ελληνικού Συντάγματος.
9. Πρβλ. το άρθρο 22 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος.
10. Όπως π.χ. η 159/83 Διεθνής Σύμβαση Εργασίας για την Επαγγελματική επαναπροσαρμογή και απασχόληση μειονεκτούντων προσώπων, που κυρώθηκε τον Ν 1556/1985.
11. Πρβλ. και το άρθρο 26 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζομένων, ο οποίος εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 1990 και αναφέρεται στα πρόσθετα ευεργετήματα που πρέπει να απολαμβάνουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες και στα μέτρα που πρέπει να λαμβάνουν τα κράτη μέλη για την κοινωνική τους ένταξη: «κάθε ανάπηρο άτομο, ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαύει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξή του. Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, στην επαγγελματική εκπαίδευση, στην εργονομία, στη δυνατότητα πρόσβασης, στην κινητικότητα στα μεταφορικά μέσα και στην κατοικία».
12. Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας που διενεργήθηκε καταγράφονται και αναλύονται σε Σ.- Β. Νικολαΐδου: Ο αποκλεισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες από τον ελληνικό αστικό χώρο, στο «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα - Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής. Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο», τόμος Α', έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, σελ. 436 επ.
13. Τα προβλήματα προσπελασιμότητας των ατόμων με ειδικές ανάγκες αναγνωρίζονται άλλωστε από τους αρμόδιους φορείς, βλ. ενδεικτικά τις Εγκυκλίες ΔΙΑΔΠ/26534/2.12.1996 με θέμα: «Εξασφάλιση πρόσβασης και εξυπηρέτησης εμποδιζόμενων ατόμων στις δημόσιες υπηρεσίες. Οδηγίες σχετικά με την αντιμετώπιση αρχιτεκτονικών εμποδίων - φραγμών κατά το σχεδιασμό νέων κτιρίων ή αναδιαρρύθμιση υπαρχόντων για τη στέγαση Υπηρεσιών φορέων του δημόσιου τομέα», ΔΙΑΔΠ/4391/ 17.2.1997 με θέμα: «Εξυπηρέτηση ατόμων με ειδικές ανάγκες από τις δημόσιες υπηρεσίες και τους φορείς του δημόσιου τομέα».

ΔΙΑΔΠ/Γ2γ/6750/29.3.1999 με θέμα: «Εξασφάλιση πρόσβασης και διευκολύνσεις εμποδιζόμενων ατόμων στις δημόσιες υπηρεσίες», όπου σημειώνεται «δυσλειτουργική χωροθέτηση, ο κακός σχεδιασμός των κτιρίων και γενικά του δομημένου περιβάλλοντος, η έλλειψη χώρων στάθμευσης κ.λπ. δημιουργούν εμπόδια - φραγμούς (αρχιτεκτονικούς ή κοινωνικούς) σε όλους τους πολίτες και ιδιαίτερα σε μία μεγάλη κατηγορία πολιτών που χαρακτηρίζονται εμποδιζόμενα άτομα...»

14. Βλ. σχετικά Ν 1143/1981 (ΦΕΚ Α' 80/1981) «Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, απασχόλησης και κοινωνικής μέριμνας αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τίνων εκπαιδευτικών διατάξεων», Ν 1351/ 1983 (ΦΕΚ Α' 56/1983) «Εισαγωγή σπουδαστών c Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις».

15. Βλ. σχετικά Μ. Κασσωτάκη, Σ. Παπαπέτρου, Ν. Φακιολά: Φραγμοί στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, στο «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο», τόμος Α', έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, c 457 επ.

16. Πρβλ. και Σ. Καραγιωργα, Θ. Γεωργακόπουλου, Δ. Καραντινού - Γ. Λοϊζίδη, Ν. Μπούζα, Γ. Υφαντόπουλου, Μ. Χρυσάκη: Διαστάσεις της φτώχειας c Ελλάδα, έκδοση ΕΚΚΕ, τ. Β', Αθήνα 1990, σελ. 357 επ.. Βλ. επίσης την ανάλυση που επιχειρείται σε Peter Townsend: Poverty in the United Kingdom. A Study of Household Resources and Standards of Living, Penguin Books, 1979, με ιδιαίτερες αναφορές στο χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο κεφάλαιο 16

17. Βλ. σχετικά μεταξύ άλλων σε Κ. Τσουκαλά: Κράτος, κοινωνία, εργασία στην μεταπολεμική Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1987, σελ. 169 : του ίδιου: Είδη πολιτισμού. Ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα στην σύγχρονη πολιτεία, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1991, σελ. 418 επ. και τις εκεί αναφορές Πρβλ. επίσης Μ. Χλέτσου: Σκέψεις γύρω από την ύπαρξη κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα, περ. Λεβιάθαν, τ. 10, 1991, σελ. 117 επ.

18. Πρβλ. Σ. Χτούρη: Σύνθετες διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία, εκδ. Praxis, σειρά Κοινωνική Οικολογία και Πολιτικής, τ. 2, Αθήνα 1992, σελ. 234

19. Βλ. και Μ.Αρχιμανδρίτου: Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας, Θεσσαλονίκη 1996. Πρβλ. και Γ. Πανούση: Θεμελιώδη ζητήματα εγκληματολογίας, 1987, σελ. 157 επ.

20. Πρβλ. Γ. Πανούση: Το εγκληματικό στερεότυπο: κοινωνικό δηλητήριο διά του Τύπου διοχετευόμενο; Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 74, 1989, σελ. 74 επ. Βλ. επίσης με ιδιαίτερη έμφαση στο χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες και Π. Κουρουμπλή: Η τέχνη της προκατάληψης. Το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στον κινηματογράφο και στη λογοτεχνία, εφημερίδα «Τα Νέα» της 2.12.1997.

21. Βλ. και Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου: Εγχειρίδιο εγκληματολογίας, 1985, σελ. 38. Πρβλ. και Χ. Ζαραφωνίτου: Εμπειρική εγκληματολογία, 1995, c 264 επ.

22. Πρβλ. την ανάλυση που επιχειρείται από τον Μ. Foucault: Ιστορία της τρέλας, (μτφρ. Γ.Αμπατζόγλου), εκδ. Ηριδανός, σελ. 48 επ. και 63 επ. με ιδιαίτερες αναφορές στο χώρο της ψυχικής ασθένειας. Βλ. επίσης και Ε. Goffman: Άσυλα, (μτφρ. Ξ. Κομνηνός), εκδ. Ευρύαλος, 1994.

23. Πρβλ. την ιστορική διαδρομή που επιχειρείται στο Β. Vincent (επιμ.): Οι περιθωριακοί, (μτφρ. Μ. Καραχάλιος, Κ. Λευκά), β' έκδοση, εκδ. Ροές.

24. Βλ. σχετικά Ν. Βουλγαρόπουλου: Πόλη και Ανάπηροι ή ο Κωσταλεξισμός του Άστεως, περ. «Επειδή η διαφορά είναι δικαίωμα», τ. 11, 1988, εκδ. Ετα Σπαστικών Βορείου Ελλάδος. Πρβλ. επίσης και Κ.Μάτσα: Ψυχοπαθολογία και κοινωνική αντίφαση, περ. Ουτοπία, σελ. 103 επ. και τις εκεί αναφερόμενες βιβλιογραφικές παραπομπές.

25. Βλ. σχετικά United Nations, 1994: The Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with disabilities. U.N. 1994. (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 1994: Κανονισμοί για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τους Ανθρώπους με Αναπηρίες). Υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στην 48η γενική του συνέλευση c 20 Δεκεμβρίου 1993 (Απόφαση 48/96) και ιδιαίτερα τις παραγράφους 17 και 18 του εισαγωγικού κειμένου.

26. Πρβλ. Σ.- Β. Νικολαΐδου: Ο αποκλεισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες από τον ελληνικό αστικό χώρο, στο «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού c Ελλάδα. Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο», τόμος Α', έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, σελ. 424 επ.

27. Έχει ήδη σημειωθεί, από τη Διακήρυξη SUNDBERG, σύμφωνα με το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκεψης που οργάνωσε η Ισπανική Κυβέρνηση κc Ουνέσκο το 1981 και στην οποία συμμετείχαν 103 χώρες και 6 Διεθνείς Οργανώσεις, το γεγονός ότι 10% του παγκοσμίου πληθυσμού παρουσιάζει τη μία ή άλλη μορφή αναπηρίας και οι διεθνείς προοπτικές σε αυτόν τον τομέα τείνουν να χειροτερεύουν. Για το λόγο αυτό επιμένει στο ότι θα πρέπει εξασφαλιστούν, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, η επαναπροσαρμογή και η ένταξη των αναπήρων ατόμων, η εξασφάλιση της πλήρους ανάπτυξης όλων αναπήρων ατόμων και η πλήρης συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή.

28. Πρβλ. και Μ. Μαδιανού, Ο. Ζαρνάρη, Α. Κατουσέλη, Γ. Κοτταρίδη, Π. Παππά, Ε. Τσακίρη, Ν. Φακιόλα: Υγεία και ελληνική κοινωνία, έκδοση ΕΚΚΕ, Αθ 1988, σελ. 430.

29. Πρβλ. και Γ. Πανούση: Φυσιονομική, Αθήνα 1994, σελ. 421.

30. Πρβλ. και τους Κανονισμούς για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τους Ανθρώπους με Αναπηρίες που υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στην 48η Γενική Συνέλευση στις 20 Δεκεμβρίου 1993 (Απόφαση 48/96), παράγραφο 24 του εισαγωγικού κειμένου, όπου ορίζεται η έννοια της «εξίσωσης των ευκαιριών» ως διαδικασία με την οποία τα διάφορα συστήματα της κοινωνίας και του περιβάλλοντος (όπως π.χ. οι υπηρεσίες, οι δραστηριότητες, οι πληροφορίες κ. γίνονται προσπελάσιμα σε όλους.

31. Πρβλ. και Κ. Τσουκαλά: Κοινωνικό Κράτος και κοινωνικά δικαιώματα: η επιστροφή του Πολιτικού, Θεωρία και Κοινωνία, τ. 1, 1990, σελ. 48 επ..

32. Πρβλ. και Γ. Γαλάνη, Γ. Καραφύλλη: Ο κοινωνικός αποκλεισμός. Γενικό διάγραμμα του προβλήματος και επιγραμματικές αναιρετικές προτάσεις, Χρον Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών ΔΠΘ, τ. 6, 1993, σελ. 21.

Σχόλια / Παρατηρήσεις

Γράψτε εδώ τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας για το συγκεκριμένο άρθρο

Αποστολή